

М. Д. Мигаль, Р. Н. Гілязетдінов

Коноплярство

КОНОПЛЯРСТВО – галузь *рослинництва*, що займається вирощуванням конопель, стебло яких є джерелом цінного волокна, а насіння – унікальної за складом олії. Галузь має давню історію. Вирощуванням конопель займалися ще скіфи та давні греки. На тер. сучас. України вони були поширені вже у 9 ст. Одержане волокно використовували не лише для влас. потреб, а й експортували в ін. країни як цінний товар, що давало значні прибутки. 1913 в Україні посівна площа конопель становила 127 тис. га. Посіви зосереджувалися у невеликих селян. господарствах, де майже всі роботи виконувалися вручну. Агротехніка була примітивною, місц. сорти не забезпечували високих врожаїв волокна, вміст якого у стеблі складав усього 10–12 %. Мочили стебла у копальнях, ставках, річках і озерах; м'яли – на дерев'яних щілинних м'ялках. Знач. розвитку К. набуло у 1930-х рр. Цьому сприяла організація 1931 у м. Глухів (нині Сум. обл.) Всесоюз. інституту конопель (нині Дослідна станція луб'яних культур Інституту с. господарства Пн. Сх. НААНУ), вчені якого визначили наук. напрями розвитку галузі: генетика й цитологія, селекція і насінництво, агрохімія й фізіологія, агротехніка і захист рослин, механізація збирання та первинне перероблення, стандартизація й економіка. Одним із найважливіших напрямів діяльності Інституту було створення однодомних конопель замість дводомних. В останніх плоскінь (чол. рослини) дозріває раніше від матірки (жін. рослини). У зв'язку з цим плоскінь доводиться вибирати з посіву вручну, що вимагає знач. затрат праці, а матірку збирають окремо механізм. способом (на насіння). Рослини однодомних конопель дозрівають одночасно, забезпечуючи одноразове механізм. збирання урожаю на насіння й волокно. Ініціатором створення однодомних конопель був [М. Гришко](#), який на основі генет. дослідж. разом із колегами вперше вивів сорт конопель, що дозрівають одночасно, – ОСО-72. У цей період започатковано наук. розвиток агротех. прийомів вирощування конопель. Завдяки створенню крупних госп-в (колгоспів та радгоспів) стало можливим рац. застосування с.-г. техніки для оброблення ґрунту й догляду за посівами конопель. Розроблено і впроваджено в практику засоби для механізації збирання конопель – коноплес-нопов'язалки секцій. та мотовил. типів, коноплепідбирач і коноплемолотарку КМ-2. Розпочато будівництво коноплезаводів і цехів теплового мочіння стебел конопель, що дало можливість виробникам реалізувати солому на коноплезаводи замість примітив. мочіння її у природ. водоймах. 1945–50 розширено мережу насінневих госп-в і конопле-

станцій. На базі МТС у колгоспах значно підвищився рівень механіз. робіт із вирощування конопель. Відбувся перехід на посів насіння селекц. і покращених місц. сортів. 1947 визначено 3 напрями розвитку К.: двобічний (на насіння і волокно), волокнистий (тільки на волокно) і насіннєвий (тільки на насіння). 1950–70 під керівництвом [Г. Гончарова](#) спроектовано і виготовлено молотарки МК-1,5 і ККС-1,5, коноплежатку ЖК-2,1, коноплекомбайн КУК-5, впровадження у виробництво яких підвищило продуктивність коноплезбирал. техніки. Започатковано селекц. роботу зі створення високоврожай. сортів конопель. Методом індивід. добору *Г. Сенченко* зі своїми учнями вивів сорти дводомних конопель ЮС-6, ЮС-9, Глухівські 10, вміст волокна у яких перевищив 30 %. Застосований ним метод добору став метод. основою для діяльності послідовників. Згодом за допомогою методів гібридизації та добору одержано перші сорти однодомних конопель – Однодомні середньоросійські й Однодомні 2, а також ЮСО-1, який набув знач. поширення у виробництві. Науково обґрунтовано спец. сівозміни з урахуванням агротех. прийомів, пов'яз. із системою оброблення ґрунту, внесення орган. і мінерал. добрив, догляду за посівами. 1973 відділ селекції ВНДІ луб'яних культур, очолюваний [В. Вировцем](#), у межах заходів боротьби з наркоманією розпочав виведення ненаркотич. сортів (див. [Безнаркотичні коноплі](#)), що згодом стало пріоритет. завданням у К. 1973–80 розроблено теор.-метод. основи селекції конопель зі зниженим вмістом каннабіноїдів (наркотич. речовин), створ. перші сорти однодомних конопель зі зниженим вмістом осн. компонента каннабіноїдів – тетрагідроканнабінолу. Наук. підґрунтям селекції однодомних конопель стали результати теор. дослідж., проведених такими нім. вченими, як В. Гоффманн, Р. Зенґбуш, Д. Конлер, а також *М. Мигалем*. 1978–90 відбулося подальше оснащення галузі збирал. механізмами. У виробництво впроваджено модерніз. коноплепідбирач ПКВ-1, коноплезбирал. комбайн ККУ-1,9, коноплежатку ЖК-1,9, прес-підбирач ПРП-1,6, що сприяло застосуванню прогресив. рулон. технології збирання конопель; лабораторне устаткування для визначення якості волокна. Від поч. 1960-х рр. виробництво конопель в Україні стало поступово знижуватися. Якщо 1960 посівна площа становила 97,4 тис. га, то 1970 – 63,1; 1980 – 31,6; 1990 – 10,2; 2000 – 3,0 і 2010 – 0,8 тис. га. Спад виробництва спричинений розвитком альтернатив. синтетич. волокна, світ. криз. явищами і недосконалим вітчизн. законодавством щодо вирощування конопель як наркотич. рослини. Запроваджено спеціаліз. охорону посівів конопель, що зумовлює додатк. матеріал. затрати. В ін. країнах охорона конопель відсутня й існує тенденція до збільшення площ посіву культури. У країнах ЄС 2002 коноплі вирощували на площі 14,6; 2005 – 16,5; 2006 – 14,6; 2007 – 18,8; 2009 – 16,8 тис. га. Незважаючи на спад виробництва конопель, Україна стала світ. лідером у вирішенні наук. проблем їхньої селекції. Укр. вчені створили однодомні, скоростиглі, високопродуктивні сорти конопель із високим вмістом волокна у стеблі та без наркотич. властивостей. Вони користуються попитом серед іноз. виробників коноплепродукції. До Каталогу сортів рослин ЄС занесено кращі укр. сорти – ЮСО-14 і ЮСО-31; 4 сорти зареєстровано у Канаді, 3 – у РФ. Укр. сорти конопель як звичайну польову культуру без

обмежень вирощують у Франції, РФ, Китаї, Австралії та ін. Напря́м сучас. наук. дослідж. у галузі К. у кожній країні залежить від напряму використання коноплепродукції. Напр., у Франції розвивається напря́м з виробництва товар. насіння, після обмолочування конопель зі стебел виготовляють папір; у Канаді коноплі культивують як олійну культуру, стебла при цьому є побіч. продукцією, яку застосовують у целюлозно-папер. і буд. матеріалів пром-стях; нім. підприємства з волокон конопель здійснюють випуск тканих виробів, зокрема джинс. одягу, гігієн. взуття тощо.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Храмченко Г. И., Макаревич В. А., Лебедев С. И. и др. Биология конопли. К.; Х., 1935;
2. Бахирева А. З., Хренников А. С., Городний Н. Г. и др. Конопля. Москва, 1938;
3. Аринштейн А. И., Демкин А. П., Всеволожская Г. К. и др. Коноплеводство. Москва, 1953;
4. Горшков П. А., Демкин А. П., Городний Н. Г. и др. Конопля. Москва, 1963;
5. Тимонин М. А., Сенченко Г. И., Сажко М. М. и др. Конопля. Москва, 1978;
6. Мигаль Н. Д. Генетика пола конопли. Глухов, 1992;
7. Його ж. Експериментальна зміна статі конопель. С., 2004;
8. Його ж. Біологія луб'яних волокон конопель. С., 2011;
9. Вировець В. Г., Баранник В. Г., Гілязетдінов Р. Н. та ін. Коноплі. С., 2011.

Бібліографічний опис:

Коноплярство / М. Д. Мигаль, Р. Н. Гілязетдінов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-4525>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).